

सामुदायिक आत्मनिर्भर सेवा केन्द्र, जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च, र राष्ट्रिय भूमि अधिकार मञ्च नेपालले सेप्टेम्बर २०१८ (१७ भदौ-१७ असोज २०७५) महिनामा गरेको गतिविधिहरूको संक्षिप्त अपडेट यस प्रतिवेदनमा समावेश गरिएको छ।

संयुक्त पुर्जा बनाउने थपिए

यस महिना उदयपुरमा ३, ओखलढुङ्गामा १२, सोलखुम्बुमा ८ गरी जम्मा २३ जोडीले संयुक्त पुर्जा निर्माण गरी ४.५३ हेक्टर जमिनमा समान हक कायम गरेका छन्।

ओखलढुङ्गाका काली बहादुर राई तथा मैयाँराई संयुक्तपुर्जासँगै

नेपालमा भूमि सम्बन्धी तथ्याङ्क अनुगमनका लागि ड्यासबोर्डको सुरुवात :

नेपालमा भूमि सम्बन्धी तथ्याङ्क अनुगमन तथा विश्लेषण गर्ने उद्देश्यले ६ र ७ सेप्टेम्बर २०१८ काठमाण्डौमा ड्यासबोर्ड अवधारणाका लागि कार्यशाला सम्पन्न भयो । नेपालमा भूमि सम्बन्धी तथ्यांक संकलन गर्ने तथा जनमूखी भूमि शासनलाई प्रवर्द्धन गर्न ड्यासबोर्डको शुरुवात गरिएको हो । नीतिगत संरचनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन, विरलै हुने अनुगमन, जवाफदेहिता तथा पारदर्शिताको अभाव, नेपालमा जनमूखी भूमि शासन पद्धतीको प्रवर्धनका मूल्य चुनौती हुन् । ड्यास बोर्ड अवधारणा यिनै चुनौती समाधान गर्ने विकास गरिएको हो ।

अन्तर्राष्ट्रिय भूमि संजालका वरिष्ठ अनुसन्धानकर्ता वार्ड अनिस्युका अनुसार ड्यासबोर्ड अरु पहलहरु सँग सम्बन्धित रहेको छ । यसले भूमि सम्बन्धित छलफललाई तथ्यमा आधारीत गर्न मद्दत गर्दछ । यस्तै स्वीस विकास तथा सहकार्य संस्थाका प्रतिनिधि यमुना घलेका अनुसार हाल सम्मका तथ्यांकमा कसले कति जमिनमा कृषि गर्दै आएको मात्र उल्लेख छ । तर को सँग कति जमिन छ भन्ने विषयमा यकिन तथ्यांक कहि पनि छैन् । यो सामाजिक संरचनालाई तथ्यांक संकलनगर्दा बहिर राखिएकोले हो । ड्यासबोर्डले भूमिमा सामाजिक, राजनैतिक र सांस्कृतिक पाटोबाट तथ्यांक ल्याए मात्र यो सफलहुन सक्दछ ।

भूमि व्यवस्थालाई थप सुदृढीकरण गर्न आवश्यक यी तथ्यांकलाई यस ड्यासबोर्डले थप मद्दत पुर्याउनेछ । अन्तर्राष्ट्रिय भूमि संजालको प्राविधिक सहयोगमा आयोजना गरिएको कार्यशालामा २० भन्दा बढि सरकारी, गैरसरकारी, नागरिक समाज आबद्ध संस्थाका प्रतिनिधिहरूको उपस्थिती थियो । ड्यासबोर्ड परियोजना नभईकन भूमि सम्बन्धी तथ्यांक व्यवस्थापनका लागि आवश्यक साभा मंच हो । जसअन्तर्गत एक सोफटवेयरको विकास गरि सबै सम्बन्धीत सरोकारवाला निकायले यसमा आफुसँग भएका तथ्यांक प्रविष्टी गर्ने योजना समेत कार्यशालामा जानकारी गराईयो ।

ड्यासबोर्ड कार्यशालाका सहभागीहरु

ग्लोबल ल्याण्ड फोरम :

सेप्टेम्बर २१ देखि २७ सम्म ईन्डोनेसीयाको वाडदुङ्गमा अन्तराष्ट्रिय भूमि सञ्जाल र ईन्डोनेसीया सरकारको संयुक्त ओयोजनामा आयोजीत ग्लोबल ल्याण्ड फोरम मा सामुदायिक आत्मनिर्भर सेवा केन्द्र लगायत नेपालमा रहेका अन्य ५ सञ्जालका सदस्यहरुको सहभागीता भयो । उक्त अन्तराष्ट्रिय सम्मेलनमा ७५ भन्दा बढि देशबाट करिब १००० प्रतिनिधिहरुको सहभागिता थियो । सम्मेलनमा अन्तराष्ट्रिय समुदायमा नेपालमा भूमि तथा कृषिक्षेत्र भैरहेको सुधार सम्बन्धी महत्वपूर्ण पहलहरु मन्त्रालयका सचिवद्वारा प्रस्तुती भयो ।

यस सम्मेलनमा राष्ट्रिय संलग्नता रणनीतिअनुरूप भूमि सुधारका क्षेत्रमा भैरहेका असल अभ्यासहरु बारेमा पनि सामुदायिक आत्मनिर्भर केन्द्रका धर्मराज जोशी बाट प्रस्तुती भयो । उक्त अन्तराष्ट्रिय मञ्चमा भूमिसुधारसम्बन्धी अभ्यासलाई कसरी जनमुखि बनाउने र भूमि अभियानहरुको कसरी सशक्तिकरण गरी जनमुखि भूमिशासनको प्रवर्द्धन गर्ने भन्ने सम्बन्धमा छलफल भयो । यस्तै सामुदायिक आत्मनिर्भर केन्द्रका तर्फबाट वकालत, अनुसन्धान तथा नीति विश्लेषक जगत बस्नेत तथा अभियान व्यवस्थापक कल्पना कार्कीको प्रतिनिधित्व थियो । जसअन्तर्गत जगत बस्नेतद्वारा क्षेत्रिय स्टेरियो समितीको सहअध्यक्षको रूपमा विभिन्न कार्यक्रम र संगठनहरुमा सहभागीता तथा आत्मनिर्भर केन्द्रको प्रगती पेश गर्नुभयो ।

ग्लोबल ल्याण्ड फोरमको अन्तर्यमा बाडडुड घोषणापत्र, २०१८ जारी गरिएको थियो । घोषणापत्रमा भूमि अधिकार, शान्ति तथा न्यायका लागि एक जुट भई लाग्ने प्रतिबद्धता सबै सहभागी संस्थाहरुले व्यक्त गर्नुभयो ।

ग्लोबल ल्याण्ड फोरममा सहभागी नेपाली प्रतिनिधीहरु

बिर्ता र सुकुमबासी समस्या समाधान गर्न मागपत्र पेश :

भूमिसम्बन्धी समस्या समाधानको माग राखी जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च रसुवाले कालिका गाउँपालिकामा कृषि औजारसहित च्यालीको आयोजना गरी ज्ञापन पत्र पेश गयो । गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेका बिर्ता र सुकुमबासी परिवारको समस्या समाधानको लागि जिल्ला र पालिकास्तरीय भूमि अधिकार मञ्चको संयुक्त पहलमा करिव २५० जनाको सहभागितामा च्यालीसहित गाउँपालिकामा पुगि ज्ञापन पत्र पेश गरिएको थियो । जिल्ला भूमि अधिकार मञ्चको कार्यालय भूमिघरदेखि कालिकास्थान बजारक्षेत्र परिक्रमा गरी विभिन्न माग राखिएको नारासहित कृषि औजारी प्रदर्शन गरी च्याली गरी गाउँपालिका कार्यालयमा पुगी गाउँपालिकाका अध्यक्ष सीताकुमारी पौडेल अधिकारी, उपाध्यक्ष भवानीप्रसाद न्यौपाने, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत मोहन श्रेष्ठ र वडाअध्यक्षहरूको सहभागिताका कोण सभा गरी ज्ञापन पत्र बाचन गरी पेश गरी यथासक्य भूमिसम्बन्धी समस्या समाधान गर्न माग राखिएको छ ।

जिल्ला भूमि अधिकार मञ्चको कार्यालय भूमिघरदेखि कालिकास्थान बजारक्षेत्र परिक्रमा गरी विभिन्न माग राखिएको नारासहित कृषि औजारी प्रदर्शन गरी च्याली गरी गाउँपालिका कार्यालयमा पुगी गाउँपालिकाका अध्यक्ष सीताकुमारी पौडेल अधिकारी, उपाध्यक्ष भवानीप्रसाद न्यौपाने, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत मोहन श्रेष्ठ र वडाअध्यक्षहरूको सहभागिताका कोण सभा गरी ज्ञापन पत्र बाचन गरी यथासक्य भूमिसम्बन्धी समस्या समाधान गर्न माग राखिएको थियो ।

ज्ञापन पत्र बुझ्दै गाउँपालिका अध्यक्ष सीताकुमारी पौडेल अधिकारी र उपाध्यक्ष भवानीप्रसाद न्यौपानेले आफूहरूले चुनावमा गरेको बाच्चाअनुसार भूमि सम्बन्धी सम्पूर्ण समस्या समाधान गरिने बताउनुभयो । उहाँहरूले गाउँपालिकाले प्रदेश सरकारसँग समन्वय गरी उपयुक्त कानुन बनाई आफ्नो पालिका क्षेत्रभित्र रहेको भूमिसम्बन्धी मुख्य समस्याहरू बिर्ता र सुकुमबासी सवाल टुझ्गो लगाउने प्रतिवद्ता व्यक्त गर्नुभयो ।

सुकुम्बासी र विर्ताको समस्या समाधानका लागि कालिकागाउँपालिकामा मागपत्र पेश गर्दै

विस्थापितहरूद्वारा पुर्नस्थापनाका लागि जग्गा खरिद :

यस महिना विस्थापित पुनर्स्थापना अन्तर्गत ओखलढुङ्गा र सोलुखुम्बु जिल्लामा विस्थापित तथा जोखिमयुक्त क्षेत्रका १० परिवारले सुरक्षित स्थानमा जग्गा खरिद गरी रजिष्ट्रेशन गरिएको छ । नयाँ घर बनाउनको लागि १० परिवारले ०.४६ हेक्टर क्षेत्रफल जग्गा खरिद गरेका हुन् । यी मध्ये ९ परिवारको संयुक्त (श्रीमान्-श्रीमती) नाममा जग्गा रजिष्ट्रेसन पास भएको छ । जग्गा खोजी, निवेदन तथा सिफारिस पत्रहरू तयारी र जग्गा दर्ता गराउनको लागि जिल्ला, स्थानीय तहमा समन्वय तथा सहजीकरणमा आत्मनिर्भर केन्द्रको टिमले सहयोग गरेको थियो ।

जिल्ला मालपोत कार्यालय ओखलढुङ्गाका अधिकृत कुल प्रसाद दाहाल विस्थापितलाई लालपुर्जा हूतान्तरण गर्दै

मोही निवेदन दर्ता:

यस महिना सिन्धुपाल्चोक मा ६३ जनाले मोहीले मोही निवेदन पेश गरेका छन् ।

अनुसुचीहरु :

सफलताका कथा

क. नयाँ घरसँगै थपिएको खुसी

रसुवा थुमनकी देलामो तामाड ३६ वर्षकी भइन् । श्रीमान् श्रीमती नै सधै ज्याला मजदुरी गर्दैन, भारी बोक्ने, गाडीमा सामानहरू लोड, अनलोड गर्ने कामले नै ८ जनाको परिवारको जीविकोपार्जन चल्दै आएको छ । परिवारको जग्गाको नाममा करिव २ रोपनी जती पाखो बारी छ । भुकम्प अघि घर पनि सोहि जग्गामा थियो । जग्गाबाट आएको आम्दानीले २ महिना पनि खान पुग्दैन । उनको श्रीमानको परिवार करिव २५ वर्ष अघि (विवाह नहुँदै) धादिङको तिपलिङ्गबाट बसाई सरी आएका थिए । अर्काको जग्गामा बसेर अधिँया गर्ने, मजदूरी गर्ने गरेर त्यति जग्गा जग्गा जोडेका हुन् ।

भूकम्पको कुरा गर्दा उनी भन्छिन् “बालबच्चा धेरै हुँदै गएपछि पुरानो भएको सानो घरमा अटाउँन मुस्किल भयो । २ वर्षअघि ऋण गरेर घर बनाएको तर ऋण पनि तिन नभ्याउँदै भूकम्पले घर भत्कियो ।” भूकम्पले उनीहरूको घर मात्रै भत्किएन । गाउँभन्दा माथि र तलबाट पहिरो जादाँ, जमिनमा चिरा पर्दा वस्ती नै जोखिममा पर्यो । पुनर्निर्माण प्राधिकरणबाट भएको भौगोर्भिक अध्ययनअनुसार देलामोसहित गाउँका १३ परिवार जोखिमयुक्त वस्ती स्थान्तरणका लाभग्राहीमा परे ।

देलामोलाई कहाँ के गर्नुपर्ने, कसरी कहाँ सर्ने, कसरी जग्गा किन्ने कसरी अनुदान पाउने केहि थाहा थिएन । उनी भन्छिन् “राम्रोसँग नेपाली भाषासमेत बोल्न र बुझ्न पनि सकिदैन् । कहाँ के गर्ने अन्योल थियो । यहि बेला आत्मनिर्भर केन्द्रले विस्थापितका लागि अभिमुखिकरण कार्यक्रम गर्दै थियो । म पनि सहभागी भए । सरकारको अनुदान बारे थाहा भयो । मेरो समस्या राख्यै । केन्द्रले जग्गा खोज्न देखि लालपुर्जासमेत सहयोग गर्यो ।”

हाल देलामोले थुमन ८ देश्या गाउँमा ५ आना जग्गा खरिद गरी घर बनाएका छिन् । नयाँ घरतिर हेरेर हाँस्दै उनी भन्छिन्, “धेरै नै खुसी लागेको छ । नयाँ जग्गा किन्न पाइयो, घर पनि बनाइयो । जग्गा पनि बुढाको र मेरो नाममा भयो । मलाई धेरै खुसी लागेको छ । भूकम्पपछि आफ्नो घर भएको स्थान जोखिममा परेको छ । जतिवेला पनि पहरोले बगाउँन सक्छ भन्ने थाहा पाएर पनि कुनै विकल्प नहुँदा साढे ३ वर्ष सोहि स्थानमा बसिरहेका थिए । उनी थिछिन्, “घर बनाए वापत ३ लाख पैसा पनि पाइसक्यौं । २ लाख ५० हजार ऋण लागेको छ, जसरी पनि तिरौला भन्ने सोचमा छु” ।

अस्थायी घरमा बस्दाको क्षण समर्भिदै उनी थिछिन्, “श्रीमान मजदुरी गर्न सधै घर बाहिर हुने ६ वटा बच्चा लिएर जोखिममा बस्दा कहिले मरिने हो भन्ने डरले राम्रोसंग निदाउँन समेत पाएकी थिईन् । अब भने सुरक्षित स्थानमा बस्न पाईने भईयो ।”

ख) संयुक्त पुर्जा बनाएर न्याय गरेँ

सिन्धुपाल्चोकका काजीदास श्रेष्ठले विवाह पछि पनी आफ्नो नाममा धेरै जमिन जोडे । खेती गर्ने देखी घाँस काट्नको लागि पाखो जमिन थप्दै गए । जति आफ्नो नाममा जमिन जोडे त्यती खुशी थिपन्थ्यो । उनले कहिल्यै सोचेनन् केही आफूले किनेको जग्गा श्रीमतीको नाममा पनि बनाउँ । हेलम्बु गाउँपालिका वडा नं. ७ को भञ्ज्याडको महाकालेश्वरी महिला समुहले संयुक्त पुर्जा बनाउनुपर्छ भन्ने कुरा गरे पछी मात्र उनको होस खुल्यो ।

काजीदास भन्छन् ‘मैले श्रीमतीलाई हेला गरेको त छैन । श्रीमतीलाई हेला गर्छन् भनेर मात्र संयुक्त पुर्जा बनाउने नीति आएको पनि हैन जस्तो लाग्छ । श्रीमती र मैले ३ वटा भैसी पालेका छौं । खेती पनि संगै गछौं । १० वटा बाखा छन् । सबै काम संगै गछौं । त्यसैले भएको जमिनको पुर्जा पनि संयुक्त बनाएका छौं । श्रीमती घरकी सदस्य मात्र थिईन् । अब उनी सम्पत्तिकी पनि हकदार भईन् ।’ कालीदासकी श्रीमती देवमायाँ श्रेष्ठले

त्यो घरसँग नाता जोडेको ४३ वर्ष भयो । शुरुमा त्यो घरमा श्रीमती, बुहारी र भाउजुको दर्जा पाईन् । पछी आमा, सासु र हजुरआमाको दर्जा ।

संघै व्यस्थताको जीवन विताएकी देवमायाँ महाँकालेश्वरी महिला समुहको छलफलमा सहभागी भईन् । घरमा आए पछि श्रीमानसँग देवमायाँले छलफल गरीन् । छलफलमा दुवैले सहमती गरे पश्चात संयुक्त पुर्जा बनाउने फोटो सहितको पुर्जा महिला समुहमा जिम्मा लगाए । गाउँमै टोली आउँदा संयुक्त पुर्जा बनाए । संयुक्त पुर्जा बनाए पश्चात देवमायाँले सर्वश्व जितेको अनुभव सुनाईन् । ‘खेतमा काम गर्न गयो कामदार जस्तै लाग्थ्यो । श्रीमान्को नाममा भए पनी आफ्नै हो । तर, आफ्नै नाममा भए जस्तो हुँदो रहेन छ । लालपुर्जामा नाम थिएपछी मात्र सुरक्षित भएको महसुस गरेको छु ।’ देवमायाँ मात्र हैन काजीदास पनि खुशी छन् । संघै काममा संगै हुनेको नाममा पनी सम्पत्ती जोडिएको छ । उनी थप्छन् ‘मान्छेलाई कुटेर मात्र हिंसा हुने हैन । मन दुखाए पनि हिंसा हुन्छ । त्यसैले संयुक्त पुर्जा बनाएर श्रीमतीलाई हिंसा मुक्त गरे जस्तो लागेको छ ।’

यस महिनाका प्रकाशनहरु :

Locally Present Land Tenure Typology in Nepal:

http://www.csrcnepal.org/uploads/publication/QMJWm1DPC4z9nUcVHm_2igIm19IMt3Q8.pdf

बधुवा प्रथाविरुद्ध नेपालको प्रयासः

http://www.csrcnepal.org/uploads/publication/sRuUVZZM_WA6wIvhB86_wCvuHXI73Tn.pdf